

KERK ONDER DE LOEP: DE ANATOMISCHE LES

Kerkelijke reorganisaties in Amersfoort en Emmen: een kijkoperatie

Verslag van de conferentie van het Beraad Grote Steden
op 14 november 2014 in het Protestants Landelijk Dienstencentrum in Utrecht

door: TON VAN PROOIJEN (predikant in Breda, bestuurslid van het Beraad)

I. VOORAF

De kerk verandert, in hoog tempo en zo ingrijpend dat de grondstructuren van de gemeente niet gespaard blijven en de kerk van gestalte verandert. Met die constatering begon de uitnodiging voor de tweede 'anatomische les' van het Beraad Grote Steden (BGS). Vragen die het uitgangspunt vormden, waren:

Welke gestalte kiest de kerk zich voor de komende tijd?

Hoe komen de ingrijpende keuzes eigenlijk tot stand?

Welke plannen liggen eraan ten grondslag?

Hoe wordt voorkomen dat de sanering als sterfhuisconstructie uitpakt?

Welke toekomstvisie op de kerk en op haar rol in de samenleving gaat erachter schuil?

En hoe zet je daar met al die krimp ook werkelijk op in?

Hoe creëren kerken draagvlak voor al die pijnlijke maatregelen?

Die vragen spelen in alle bij het BGS aangesloten steden, zij het in elke stad weer net iets anders. In plaats van de vragen in hun algemeenheid aan de orde te stellen, is de werkwijze van de 'anatomische les': inzoomen op de problematiek van twee steden (in dit geval Amersfoort en Emmen) en die zo ontleden dat de onderliggende vragen en dilemma's op tafel komen te liggen. Van daaruit worden de raakvlakken met de situatie in andere steden gezocht.

De opzet van deze dag was: een korte presentatie door Amersfoort ('s morgens) en Emmen ('s middags), waarna drie deskundigen (Bart van Noord, Charlotte Venema en Jan van Diepen) ieder vanuit hun expertise reageren op het reorganisatieplan en er een gezamenlijk gesprek is onder leiding van dagvoorzitter Barend van der Meulen.

Deze 'anatomische les' werd bijgewoond door zo'n 70 mensen, afkomstig uit de lidsteden van het Beraad en andere grotere steden in Nederland. Hieronder volgen achtereenvolgens het verslag van de ochtend- en middagsessie en enkele conclusies.

II. DE OCHTEND: AMERSFOORT

1. Wat voorafging

Na een ingrijpend veranderingsproces zijn de hervormde en gereformeerde wijkgemeentes in Amersfoort samengevoegd tot negen nieuwe protestantse wijkgemeenten. Betrokkenen geven aan dat dit in goede harmonie en vertrouwen is gebeurd. De onderlinge solidariteit is gewaarborgd door een solidariteitsfonds.

De Evangelisch Lutherse gemeente werd opgeheven, maar de PGA nam de verantwoordelijkheid op zich voor het lutherse gebouw en de lutherse traditie. In het lutherse kerkgebouw in de binnenstad huist nu pioniersplek 'De Amersfoortse Zwaan'.

De negen overgebleven kerkgebouwen zijn verbouwd. Daarin is veel geïnvesteerd. Dat genereerde nieuw elan en betrokkenheid bij de eigen wijk (en bovendien extra inkomsten door een toename van het aantal verhuurders).

Het kerkgebouw in de 'volkswijk' het Soesterkwartier is bewust gehandhaafd om te voorkomen dat de kerk helemaal uit deze buurt zou verdwijnen.

Vanuit een visie op veelkleurigheid werden de wijkgemeenten aangemoedigd om zich te profileren. Wie nieuw binnenkomt, wordt uitgenodigd om zich bij die kerk aan te sluiten waar z/hij zich het meest thuis voelt.

De AK zet in op een 'tweesporenbeleid'. Naast het versterken van de wijkgemeenten (spoor 1), wil men een tweede spoor: bovenwijkse activiteiten en projecten gericht op zinzoekers die zich niet aan wijkgemeenten binden. Het gaat bij spoor 2 niet om het werven van nieuwe leden, maar om 'zingeving om niet'.

2. Op de drempel van een nieuwe reorganisatie – spanningen

Eén van de wijkpredikanten gaat binnenkort met prepensioen. De AK heeft al aangegeven dat het vertrek van deze predikant niet alleen een zaak is van die ene wijkgemeente. Al eerder is voorzien dat er bezuinigd zal moeten worden op predikantsformatie en dat predikanten 'wijkoverstijgend' moeten worden ingezet. Dat vraagt om bezinning op de rol van predikanten en wijkgemeenten. De AK wil namelijk niet kiezen voor de standaardoplossing: een aantal wijken simpelweg samenvoegen (het continueren van het verleden met steeds minder middelen). Nu is de tijd aangebroken voor vernieuwing.

In de wijkgemeenten leeft die urgentie niet, of in elk geval veel minder. Zeker de van oorsprong Hervormde wijkgemeenten hechten vanouds sterk aan de eigen zelfstandigheid en staan wantrouwig tegenover bovenwijkse inmenging van de AK. Op de drempel van een nieuwe reorganisatie wordt zo de latente spanning tussen 'wijks' en 'bovenwijks' manifest. De drie 'chirurgijns' leggen die spanning bloot. Hoe verhoudt de AK zich tot de wijkgemeenten en hoe ziet de AK haar eigen rol? Overleeft 'spoor 2' een volgende bezuinigingsronde? Ontstaat er geen oneigenlijke concurrentie ('zingeving om niet – dat zouden we allemaal wel willen...')? Zijn deze activiteiten uiteindelijk meer dan het 'bovenwijkse feestje van de AK'? Kiezen de wijkgemeenten, als het erop aankomt, niet toch voor continuering van het eigen gemeentewerk? Kunnen en willen predikanten bovenwijks werken? Hoe krijg je predikanten en wijkgemeenten uit hun 'comfortzone'? Hoe kun je samenwerking tussen wijkgemeenten bevorderen als je eerst hebt opgeroepen tot profilering? Welke kleuren voeg je samen?

Gaat de veelkleurigheid zo niet verloren? Hoe voorkom je dat het draagvlak voor veranderingsprocessen afbrokkelt, niet in de laatste plaats ook het financiële draagvlak (Kerkbalans!)?

3. Tijdens de verbouwing blijft de winkel open

Jan van Diepen wijst op het belang van 'waarderende gemeenteopbouw'. *Benoem en waardeer het goede dat er is*. Beleidsplannen, ook die uit Amersfoort, zijn vaak erg probleemgericht. Ga uit van de vraag: waar zijn we trots op? Wat leren we onderweg van elkaar? Waar zitten, tussen de bestuurlijke regels door, de doorkijkjes naar de toekomst? *Waar zijn – binnen en buiten je kerk – de 'friskijkers'?*

Probeer het proces ook te verdelen in overzienbare stappen. Vaak wordt in beleidsplannen een route uitgestippeld voor een traject van jaren. Papier komt echter zelden overeen met de werkelijkheid. Natuurlijk heb je een 'stip aan de horizon' nodig, maar wees je ervan bewust dat die stip voortdurend opschuift en dat je mensen alleen meekrijgt als je samen stap voor stap zet (in Rotterdam, waar geen stadsbrede AK is, gaan de afspraken 'per meter').

Bestuurders in de kerk zitten in die spanning. Aan de ene kant moet de stip aan de horizon voor ogen blijven, aan de andere kant gaat het proces voetje voor voetje. Besturen is ook een 'ambacht'. Probeer er de lol van in te zien. En bedenk – met de woorden van Rikus Schoemakers (voorzitter CvK Amersfoort) – dat het 'goede' niet alleen een einddoel is, maar dat het goede ook zit in het proces dat je met elkaar vormgeeft.

4. Van dienend leiden naar leidend dienen (over de rol van de AK)

De AK wil 'dienend leiding geven' aan de PGA. Moet je, zo vraagt Charlotte Venema, in een situatie waarin de spanning tussen wijkgemeenten en AK toeneemt, niet eerder 'leidend dienen'? Bijvoorbeeld als het gaat om de activiteiten van spoor 2. Hoe sturend kun je als AK zijn als de focus van de wijkgemeenten ligt op behoud van het eigen wijkwerk? Hoe houd je vol dat spoor 2- activiteiten ook moeten doorgaan als er bezuinigd moet worden (omdat ze geen luxe zijn, maar kiemen van de toekomstige kerk)? Kun je als AK samen met de wijkgemeenten het overkoepelend belang formuleren, zodat de twee sporen elkaar kunnen versterken?

Een korte rondvraag leverde de volgende associaties op bij 'leidend dienen' door de AK: de urgentie van vernieuwingsplannen laten zien, een reëel beeld geven van de situatie (de kerk van gisteren bestaat niet meer), druk zetten, de lastige vragen agenderen, faciliteren van activiteiten die beter bovenwijks kunnen worden georganiseerd (publiciteit, jeugdwerk).

Belangrijk is de vraag: *hoe definieer je als AK je rol?*

5. Wie is de eigenaar van het veranderingsproces?

In het verlengde daarvan ligt de vraag: wie is de *eigenaar* van toekomstambities (Bart van Noord)? De AK gaat ervan uit dat het draagvlak voor verandering uit de wijkgemeenten moet komen. Maar voor je het weet belast je de wijkgemeenten met te grote ambities. *Kan 'het' nog wel van de wijkgemeenten komen?* Natuurlijk moet de gemeente – de wijkgemeenten – de eigenaar zijn van het eigen veranderingsproces. Maar zijn de wijkgemeenten zelf nog wel de geschikte organisatievorm om de kerk van de toekomst te dragen? Staat het 'format' wijkgemeente de verandering niet eerder in de weg?

6. Naar een gemeenschap van gemeenschappen?

Durf je 'de wijkgemeente' te zien als een 'format' dat niet meer werkt? Jan van Diepen benadrukt dat we niet langer statisch moeten denken in geografische of mentale gemeenschappen (ook in de bespreking van Emmen komt dit terug). Ouders met jonge kinderen beschouwt hij als de belangrijkste doelgroep van de kerk. Die zijn bezig met de vraag wat ze hun kinderen willen meegeven. Zij voelen zich meestal helemaal niet meer gebonden aan een gebouw of een gemeente, maar vinden elkaar op gedeelde vragen, zorgen en ervaringen. Dit soort lichte gemeenschappen zijn de toekomst van de kerk.

Wat is hierin de rol van de kerkenraad? In de woorden van Bart van Noord: wil je architect zijn of regisseur? Met andere woorden, wil je een nieuwe kerk 'bouwen' en inrichten (met beleidsplannen, blauwdrukken en scenario's), of regisseur je wat je aan min of meer spontane gemeenschapsvorming ziet?

Jan van Diepen wijst erop dat je ook over de grenzen van je kerk moet kijken. Zoek partners in de stad, werk aan *nieuwe netwerken*.

7. Intussen rijdt er meer op 'spoor 2' dan je denkt

De vrees wordt uitgesproken dat spoor 2 doodloopt, ondanks prachtige ideeën die opborrelden op een bijeenkomst die door de AK belegd werd, onder de titel 'Creatief met kerk'. Gaandeweg het gesprek ontdekken we echter dat er misschien wel meer op spoor 2 rijdt dan gedacht wordt. We horen het verhaal van De Amersfoortse Zwaan, die mensen 'van buiten' bereikt, maar ook het verhaal van de wijkkerk in het Soesterkwartier, die steeds meer een buurtfunctie krijgt, bijvoorbeeld doordat de begrafenisondernemer er een rouwkamer heeft ingericht.

III. DE MIDDAG: EMMEN

1. 'Vertrouwen, activeren en hoopvol verder werken'

In 2007 ontstond, na een proces van samengaan van hervormd en gereformeerd, de Protestantse Gemeente Emmen. De nieuwgevormde gemeente bestond uit een (van oudsher) vrijzinnige en een (van oudsher) behoudende gemeente in het centrum en een aantal 'gewone' wijkgemeenten in de wijken. In 2011/2012 werd de noodzaak van een nieuw beleidsplan besproken. De AK stelde een commissie in die in samenspraak met de verschillende wijkkerkenraden tot een voorstel moest komen. De resultaten bleken teleurstellend. De AK besloot vervolgens een nieuwe commissie in te stellen met een bredere opdracht: ga na hoe men in Protestants Emmen denkt over de kerk, zowel over de kerk in de eigen wijk en als de PG Emmen als geheel. Deze klankbordgroep kwam met het rapport *Verbinden en Vertrouwen*, dat een analyse biedt van de huidige situatie en voorstellen doet tot veranderingen, verbeteringen en vernieuwing, zowel op organisatorisch als op pastoraal en diaconaal gebied.

Het rapport *Verbinden en vertrouwen* presenteert 3 *scenario's*, 9 *ijkpunten* en 12 *aanbevelingen*. De *scenario's* zijn kortweg: (1) niets doen, (2) zorgvuldig voortbouwen vanuit de bestaande situatie

en (3) toegroeien naar een 'veelkleurig palet' (herprofilering van de wijkgemeenten, zodat elke gemeente – en niet alleen de vrijzinnige en de behoudende – een duidelijk herkenbare kleur heeft. De *ijkpunten* hebben o.a. te maken met criteria om nog een 'vitale wijkgemeente' te kunnen zijn, met onderlinge solidariteit en met de missionaire roeping van de gemeente. In de *aanbevelingen* komt ondermeer naar voren dat de verschillende talenten van predikanten beter benut moeten worden, dat de samenwerking en communicatie tussen AK en de wijkkerkenraden beter moet zijn en dat AK en wijkkerkenraden *gezamenlijk* naar draagvlak voor verandering moeten zoeken.

Om concreet aan de slag te gaan met de geformuleerde aanbevelingen, stelde de AK vervolgens een aantal werkgroepen in. Eén van de resultaten is het *Beleidsplan PGE 2014-2020, een agenda voor de toekomst*, dat als slogan heeft: 'Vertrouwen, activeren en hoopvol verder werken'.

2. 'Wat is urgent in Emmen en voor wie?'

In het beleidsplan – benadrukt Charlotte Venema – klinkt noodzaak door. De geformuleerde visie zet in bij het betekenisverlies van traditionele instituten en christelijk geloof en dringt aan op een nieuwe taal en op nieuwe vormen 'die voor mensen van deze tijd van betekenis zijn, in de hoop ruimte te bieden voor levende ervaring met God, de Aanwezige, en in praktische zin plek van ontmoeting en hulp te zijn'. Hoe worden we een meer toegankelijke 'kerk' – *met aanhalingstekens*, zoals Charlotte Venema signaleert. Die aanhalingstekens geven aan dat de kerk van de toekomst wel eens een heel andere gestalte kan hebben dan de oude vertrouwde vorm van nu. Hoe dan? Dat valt nog moeilijk te bepalen. Maar, zegt Charlotte Venema, je zou tenminste kunnen beginnen met een nadere omschrijving van nieuwe betekenissen die 'kerk' in de concrete context van Emmen *al blijkt te hebben*. Haar advies is om die omschrijvingen niet alleen over te laten aan kerkleden. Zoek het contact met mensen die aan de rand van de traditionele kerk staan of er niets (meer) mee hebben. Kom samen tot een omschrijving van wat op dit moment *urgent is in Emmen en voor wie*.

3. Opnieuw de vraag naar het eigenaarschap

Verder gaan op oude voet is hoe dan ook geen optie, stelt het beleidsplan. De werkgroep Financiën rekt in harde cijfers voor wat het dalende ledental de komende jaren betekent. Een vraag die in het beleidsplan oplicht is daarom hoe de eigen organisatie zich moet instellen op een verdere daling van het ledenaantal (4% per jaar) en de daarbij behorende daling van de financiële ruimte. De AK zet sterk in op samenwerking met de wijkkerken en legt ook veel verantwoordelijkheid voor de toekomst bij de wijkkerken. Principieel juist, zegt Jan van Diepen, maar niet zonder gevaar. Hoe borg je de onderlinge solidariteit? Hoe groot is de bereidheid om er als relatief autonome wijkgemeenten samen uit te komen? Hoe voorkom je dat wijkkerken gaan concurreren zodra ze in de kramp van overleven schieten? In de aangeleverde stukken uit Emmen merkt Jan van Diepen allerlei beweging op en een groeiend gevoel van urgentie. Maar – vraagt hij met een zeker wantrouwen – waar zit de *weerstand*, achter de aansprekende voorbeelden van vernieuwend wijkwerk zoals aansluiting met groepen in de wijk, de Preek van de Leek, cultureel welzijn en ouderenwerk? Achter weerstand zit het verlangen van mensen. Probeer dat verlangen boven tafel te krijgen. En, net als bij Amersfoort, rijst ook in Emmen de vraag naar het *eigenaarschap* van het veranderingsproces. Als de gewenste samenwerking tussen AK en wijken onder druk van teruglopende inkomsten minder harmonieus zal verlopen dan verwacht, wie neemt dan wanneer de verantwoordelijkheid voor de noodzakelijke verandering?

4. Geen jeugdwerker als alibi

Het beleidsplan beklemtoont de grote behoefte en inzet om aansluiting te vinden bij jongeren en jongvolwassenen. Vanuit zijn jarenlange ervaring als jongerenpastor waarschuwt Jan van Diepen voor het 'drama van veel jeugdwerk'. Voor je het weet, wordt met het aanstellen van een jeugdwerker alleen het geweten gesust en kan de gemeente op de oude voet verdergaan. Beoogde projecten komen niet of nauwelijks van de grond door een gebrek aan draagvlak en het isolement van de jeugdwerker en er ontstaan spanningen door de kloof tussen het kleine groepje vernieuwers en de grote groep gemeenteleden die natuurlijk wel 'iets met de jeugd' wil, maar die tegelijk niet te veel aanpassingen wenst.

Tijdens de presentatie van Emmen wordt, als opmerkelijke bijzin, de vraag gesteld of we als kerk eigenlijk nog wel in jeugdwerk moeten investeren, gezien de zeer geringe aantallen jongeren. Dat is een klemmende vraag naar de relevantie van alle energie en het geld dat in kerkelijk jeugdwerk wordt gestoken. Vanuit de ervaringen met StekJong (Den Haag) stelt één van de aanwezigen dat jeugdwerk *buiten de kerk* georganiseerd moet worden. En de vraag 'of we er iets voor terugkrijgen' mag nooit leidend zijn. Maak vooral ruimte vrij om te experimenteren. Er wordt ook gewezen naar IJburg, waar een jeugdwerker activiteiten organiseert voor kinderen die op het plein bij het kerkgebouw spelen.

Maar daarmee – zo blijkt uit reacties uit de zaal – is de vraag naar draagvlak niet van tafel, zeker niet omdat dat altijd ook een vraag naar *financieel* draagvlak is. Het grote gat tussen uitgaven en inkomsten bij een pioniersplek als IJburg is door een vermogende gemeente nog wel op te vangen (al kun je je afvragen hoe lang dat verantwoord is), maar het is niet vol te houden als het project gefinancierd moet worden uit het 'levend geld' van kleinere en minder draagkrachtige gemeentes.

5. Opnieuw het belang van nieuwe netwerken

Een antwoord op dit probleem kan zijn: doe niet alles zelf, maar zoek partners buiten de kerk. Verbreed je netwerken. Zoek naar gemeenschappelijke belangen. Voorbeelden die worden genoemd zijn o.a. avonden over het opvoeden van je kinderen. Dat sluit aan bij wat 's morgens ook al werd gezegd: ouders met jonge kinderen zijn een belangrijke doelgroep, omdat ze een urgente vraag hebben.

6. De rol van de predikanten

Aan het einde van de middag stelt Rijk van Ark, AK-voorzitter in Amsterdam, een vraag die tijdens de vorige 'anatomische les' uitgebreider aan de orde is geweest. Wat mag je als bestuurders verwachten van de predikanten? Ze blijken vaak te weinig een voortrekkersrol te (kunnen) spelen, omdat ze gegijzeld worden (of zich laten gijzelen) door frustraties in de wijk en vastzitten in loyaliteitsconflicten en rolconflicten. Hoe kun je als predikant enerzijds de pastor zijn die mensen bijstaat als ze gefrustreerd afhaken door alle veranderingen en anderzijds het AK-lid dat die veranderingen juist stimuleert? Eén van antwoorden die op deze vraag gegeven werden was: bied predikanten de ruimte om de nieuwe situatie 'voor te leven', bijvoorbeeld als het gaat om het entameren en begeleiden van nieuwe netwerken met groepen buiten de kerk.

7. Tot slot: je mag ook stoppen met wat niet werkt

Jan van Diepen onderstreept in stukken uit Emmen een aantal belangrijke regels voor een lerende organisatie, o.a. 'niet iets doen wat niet bij je past'. Dat is een belangrijk advies. Doe niet meer dan je aankan, maar doe vooral ook niet iets wat veel te ver van je af staat. En: durf te stoppen met wat niet werkt.

IV. ENKELE CONCLUSIES

1. **Durf te besturen.** Zet als bestuurders een stip aan de horizon, maar verdeel tegelijk het proces in overzienbare stappen. Zie besturen ook als een 'ambacht' en probeer er de lol van in te zien. Onthoud: het 'goede' is niet alleen een einddoel, maar het zit ook in het proces dat je met elkaar vormgeeft. Definieer als AK je eigen rol. Deel het eigenaarschap van het veranderingsproces met mensen in de wijkkerken (geen 'georganiseerde reis'), maar durf tegelijkertijd wel te besturen (*van dienend leiden naar leidend dienen*).
2. **Stel de vraag naar het eigenaarschap van het veranderingsproces.** Wie is de eigenaar van toekomstambities? Probeer de balans te vinden. Het is principieel juist om gedeelde verantwoordelijkheid neer te leggen bij de wijkgemeenten, maar belast de wijkgemeenten niet met te grote ambities. Het is van groot belang om draagvlak voor verandering te zoeken in de wijkgemeenten, maar voorkom dat het proces verzandt in een onderlinge strijd om als wijkgemeenten te overleven.
3. **Creëer nieuwe netwerken.** Blijf niet te statisch denken in geografische of mentale gemeenschappen, maar zoek partners in de stad. Zoek de frisdenkende, ook buiten je kerk. Onderzoek waar 'kerk' al nieuwe betekenis blijkt te hebben, in je eigen kring, maar ook aan de rand van de kerk en buiten de kerk.
4. **Maak van de jeugdwerker geen alibi.** Als je werkelijk iets met jeugd en jongeren wilt, zul je als organisatie moeten veranderen. Het aanstellen van een – vaak geïsoleerde – jeugdwerker is niet voldoende. Durf te stoppen met wat niet meer werkt en zoek vernieuwing door bondgenootschappen aan te gaan buiten de kerkmuren.

Charlotte Venema (1965) is coach en trainer. Met haar eigen bedrijf, Adigo Consulting, werkt ze voor de publieke sector en voor profit-organisaties (zie: www.adigoconsulting.nl). In de periode 2011 - 2014 is zij voorzitter geweest van de Algemene Kerkenraad van de Protestantse Kerk Amsterdam.

Jan van Diepen is theoloog en adviseur op het terrein van kerk in verandering, begeleidt vrijwilligersorganisaties op strategische en praktisch niveau en heeft veel ervaring opgedaan in kerkelijke samenwerkingsprocessen met zowel bestuurders als professionals.

Bart van Noord werkt als teamleider gemeenteadvisering en was tot voor kort projectleider Samenwerking Gemeenten (SAGE) voor de Protestantse Kerk. Voor hem vormen samenwerkende gemeenten vooral een eigenzinnig netwerk waarin kracht en kansen worden gedeeld, in plaats van schaarste en tekort.

Dagvoorzitter **Barend van der Meulen** woont in Enschede, werkt in Den Haag – doet als senior-onderzoeker bij het Rathenau Instituut onderzoek naar de dynamiek van wetenschap en wetenschapsbeleid en naar instrumenten voor wetenschapsbeleid – grote bestuurlijke ervaring, o.m. als voorzitter van de Algemene Kerkenraad in Enschede.

KERK ONDER DE LOEP: DE ANATOMISCHE LES

Ter opening

door: DERK STEGEMAN

Vandaag leggen we de kerk onder de loep. Twee jaar geleden deden we dat ook al een keer, samen met bestuurders van de protestantse gemeenten in Enschede en Den Haag. Het format sloeg aan en velen vroegen nadien om een vervolg. Namens het bestuur van de Vereniging Beraad Grote Steden in de PKN heet ik u vandaag dan ook van harte welkom bij de tweede *Anatomische Les*.

De titel *Anatomische Les* is natuurlijk bewust gekozen. U kent ongetwijfeld een schilderij van zo'n les, waarop chirurgijns staan afgebeeld terwijl ze bezig zijn met een zogenaamde *openbare ontleding*. In onze anatomische les buigen wij ons over het levend lichaam van Christus, de kerk. Die kerk wordt door mensen bevolkt en bestuurd, door mensen gesaneerd en gereorganiseerd. Wie niets doet, kan die kerk straks ten grave dragen. Dus doen we van alles en al doende leren we hopelijk ook nog wat. Dat laatste is in elk geval de bedoeling van deze dag.

De titel onderstreept dat we de scherpte niet willen vermijden. Er staat immers veel op het spel. Wie dan niet met scherpte snijdt, zal niet leren en dan zal de kerk uiteindelijk ook niet overleven. Onze chirurgijns houden van de kerk, maar zij leggen geen mantel der liefde over haar heen. De uitdaging aan hen en aan ons vandaag is, om die mantel der liefde zelf *aan te trekken* en zo – in die mantel gehuld – de kritische scherpte in te zetten die onze kerken zo hard nodig hebben.

Deze Anatomische Les zal dus geen zielloos gebeuren worden. Integendeel, we willen samen zoeken naar de manier, waarop we de ziel van ons geloof, de ziel van onze gemeenschap het beste *gestalte* kunnen geven. Laat ik het anders zeggen: wanneer we nadenken over de organisatie en reorganisatie van onze kerken, dan gaat het ons daarbij dus om de vraag hoe wij bij wisselend tij *vorm* willen en kunnen geven aan onze *bezieling*!

Ruim een eeuw geleden voerde een arts in de VS een experiment uit met de bedoeling, om het bestaan en de massa van de menselijke ziel wetenschappelijk te bewijzen. Met die bedoeling woog hij patiënten tijdens hun sterfproces. En hoewel er een patiënt was die pal na het overlijden 21,6 gram lichter was, mislukte het experiment. Maar zelfs als de metingen geslaagd zouden zijn, dan nog kunnen we een dergelijke aanpak als tamelijk *zielloos* betitelen. Wie bij een ziek mens aan het sterfbed zit, zou met andere zaken bezig moeten zijn dan met het gewicht van diens ziel.

Wanneer we zien hoe een baby, een ziek mens of iemand met een verstandelijke beperking verwaarloosd wordt, wanneer we zien dat zo iemand niet gevoed wordt of in de eigen vuiligheid wordt achtergelaten, dan is dat dat onverdraaglijk. Dan ervaren we hoezeer er een *elementair respect* ontbreekt. Elementair respect voor een persoon die zichzelf niet kan verzorgen, vereist dus primair het eerbiedigen van het lichaam van die mens door iemand te kleden, te wassen en te voeden. Het respect voor de persoon, *voor de gehele mens*, toont zich dus in die hele elementaire zorg voor het lichaam van die mens, zelfs al weet die ander daar niets van. In de zorg voor het lichaam van de ander komt dus de zorg tot uiting om de persoon, die die ander is. Als we de persoon van een ander mens met respect tegemoet treden, dan kunnen we lichaam en ziel van die persoon dus niet zomaar uit elkaar halen.

Wat ik bedoel te zeggen, is dit: als we ons in deze anatomische les buigen over het 'lichaam' van de kerk, dan kunnen en willen we de ziel en de bezieling niet buiten beschouwing laten. We willen ons dus niet alleen buigen over de kwalen – over de tekorten op de balansen, over de teruglopende ledenaantallen, over het gebrek aan vrijwilligers of bestuurlijke slagkracht, over conflicten of overbelasting, over gebrek een visie of leiderschap, of over welk ander mankement dan ook. Als wij ons buigen over de kerken in Amersfoort en in Emmen, dan willen we ons ook buigen over de bezieling waarmee jullie in deze kerkelijke gemeenschappen geloven en leven.

Als onze experts daarin slagen, dan is het omdat zij die bezieling herkennen, omdat zij de mantel der liefde dragen in plaats van jullie daaronder te bedelven. Een speciaal woord van welkom daarom aan Charlotte Venema, Jan van Diepen en Bart van Noord. Ik ben blij dat jullie die mantel oppakken en dit experiment met ons willen wagen.

Dat jullie, mensen uit Amersfoort en Emmen, het lef hebben om hier vandaag als *kerk onder de loep* te worden gelegd, daarvoor zijn we jullie dankbaar. Want we kunnen alleen dán van elkaar leren, wanneer we ook onze vragen en problemen, onze fouten en tekortkomingen met elkaar durven delen. Voor deze kwetsbare opstelling is moed nodig. Een bijzonder welkom daarom aan de voorzitters van beide kerken: Harm Dane en Peter van der Gaag en via jullie ook aan alle anderen uit jullie kerken hier aanwezig.

Een anatomische les is een theateraal gebeuren. Niet alleen het onderzoek, maar zeker ook de demonstratie stond centraal. Er werden daarom zelfs speciale amfitheatertjes ingericht voor anatomische lessen. Ook hier hebben we met de inrichting van de ruimte en het programma geprobeerd iets van dat theatrale, demonstratieve vast te houden. Daarbij is een goede regisseur onmisbaar en jij hebt twee jaar geleden bewezen er een te kunnen zijn. Fijn dat jij, Barend, weer bereid bent om die rol vandaag op je te nemen. Graag vertrouw ik jou nu de regie van deze anatomische les toe.

Derk Stegeman is voorzitter van de Vereniging Beraad Grote Steden. Hij is werkzaam als predikant voor stad en kerk, als afdelingsmanager bij Stek Den Haag en als directeur van het Straatpastoraat in Den Haag.